

DENIS KUZMIN az orosz eredetű keresztneveket vizsgálja a karjalai nyelvben mind Karélia, mind Finnország területén, illetve a Tver és Szentpétervár környékén élő beszélők névadásában (166–183). Elsősorban a fonetikai változásokat elemzi, melyek révén az átvett nevek a karjalai hangrendszerbe illeszkednek. A tanulmány legtöbb példával szemléltetett hangváltozása – az ezeknek a nyelveknek a hangrendszeréből hiányzó – *f* hang különböző mássalhangzókkal, mássalhangzó-kapcsolatokkal való helyettesítése (pl. *Szófia* > *Szohja*).

Szintén karjalai témájú TATJANA PAŠKOVA írása, melyben a *koiru* 'kutya' névelem előfordulását vizsgálja a betegségek népi elnevezéseiben (184–191). A szerző röviden összefoglalja a hiedelmi hátteret, amelyben a kutya és a megbetegedések összekapcsolása gyökerezik, majd öt betegségnevet elemzését közli. A tanulmány etnolingvisztikai megközelítést alkalmaz, elsődleges célja a népi hiedelmek szókészletre gyakorolt hatásának a bemutatása.

A kötet egyetlen nem balti finn nyelvvel foglalkozó tanulmánya ALEXANDER PUSTYAKOVNAK a mari személynevek történetét bemutató cikke (192–208). A munka áttekintést nyújt a belső keletkezésű mari személynevek szemantikájáról, a névadási szertartásról és szokásokról, továbbá a török és orosz névrendszerek hatásairól a mari nyelvre. Orosz hatást mutatnak a következő példák: orosz *Alekszej* > mari *Alekszej, Alekszi, Elekszej*; orosz *Dmitrij* > mari *Metri, Mitri*; orosz *Ivan* > mari *Jevak, Jevan*; míg törökségi, főként tatár eredetű nevek a *Bajram, Bajbek, Ajberde, Murzabaj*.

A kötet két utolsó tanulmánya nem névtani témákkal foglalkozik. LIINA TAMMEKÄND 10 adatközlő idiolektusát elemezve közelíti meg a võru kétnyelvűséget (211–238), LAIVI ORG pedig a võru palatalizációt vizsgálja akusztikai szempontból (239–273).

A kötet áttekintést nyújt – a névtant tágan értelmezve – a balti finn névkutatás különböző témáiról, jól szemléltetve a kutatási területek sokszínűségét. A Võru Intézet kiadványai közül ez az első, amely elsősorban névtani tanulmányokat közöl, így a kötetnek hiánypótló jelentősége is van.

FÖLDESI ESZTER

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7193-2660>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

DAMARIS NÜBLING – RITA HEUSER – FABIAN FAHLBUSCH,

Namen. Eine Einführung in die Onomastik

[Nevék. Bevezetés a névtudományba]

Narr Studienbücher, Tübingen, 2015. 375 lap

1. A 2015-ben megjelent monográfia a 2012-ben megjelent hasonló című kiadás minőségi átdolgozása, illetve mennyiségi kibővítése, melynek elkészítését az eltelt időszakban született számos recenzió, illetve az újabb kutatási eredmények indokolták. A mainzi egyetemen oktató szerzők általános bevezető monográfiának szánják e könyvet, amely szakmabeliek és laikusok számára egyaránt útmutatóként szolgál(hat). A monográfia két

nagy részből áll: a szerzők először bemutatnak egy hangsúlyozottan nyelvészeti, nem nyelvfilozófiai kiindulópontú névelméletet és névgrammatikát, a második részben pedig hat kiemelt névtani kategóriát ismertetnek részletesen. Mindezt egy bevezető rész előzi meg, melyben a szerzők megszólítják elsőként a laikus érdeklődőket (11–12), majd a szakmabelieket (12–14).

2. Az első részben (16–27) a név mint fogalom definiálására töreksenek a szerzők. A terminust a funkcionalitásból magyarázzák, ehhez pedig olyan dichotómiákat hívnak segítségül, mint hogy a név közvetlenül vagy közvetetten utal-e (referál) valamire, illetve hogy azonosítás vagy egyénítés történik-e.

A szükséges definíciók bevezetése után a szerzők megkísérik elhelyezni a tulajdonnevet a főnevek rendszerében (28–63). Az alpont elején szemléletes ábra mutatja (28), hogy a főnevek absztrakt és konkrét csoportjaiból a tulajdonnevek ez utóbbiban helyezkednek el (a főnevek absztrakt csoportja nem tartalmaz alkategóriát), ugyanakkor elkülönülnek a szintén konkrét főnévi csoportba tartozó köznevektől, gyűjtőnevektől és anyagnevektől. A besorolást követően – annak magyarázataképp – a referenciák, motivációk, transzparencia és (le)fordíthatóság szempontjait figyelembe véve részletezik a tulajdonnév és köznévi közti különbséget. Ezzel egyben át is vezetik az olvasót a tulajdonnév és köznévi határáról írt alponthoz, melyben a faj/nem, ragadványnevek, irodalmi nevek és márkanevek kaptak külön alpontot. E kategóriák közül csak a faj/nem csoport tér el némi képp a magyar névtani rendszerezésben megszokottól. E csoportba ROLAND HARWEG munkásságára hivatkozva azokat a neveket sorolják a szerzők, melyben egy tulajdonnév és egy köznévi elválaszthatatlanul összekapcsolódott (pl. *Bodensee* [Boden-tó], *Eiffelturm* [Eiffel-torony] stb). Mindezek mellett külön figyelmet fordítottak a köznevesülés és tulajdonnevesülés folyamatára is. Ezt követően nyelvi szintenként mutatják be a tulajdonnevek grammatikai sajátosságait (64–92); ebben a fejezetben az egybevont prozódiai és fonológiai rész után a morfológia, a morfoszintaxis, a szintaxis, sőt a grafematika is helyet kapott.

Végül – az elhanyagolt téma kiemelését elősegítvén – pár oldalban, de külön alpontban tárgyalják a szerzők a német jelnyelvben meglévő tulajdonnevek sajátosságait (93–96). A német jelnyelvről írt rövid ismertetést követően a személy- és helynévjelek részletezésére vállalkoztak a szerzők. Ebbe a meglehetősen újszerű témába valóban csupán nagyon érintőlegesen nyújt betekintést a kézikönyv; ez is mutatja, hogy a téma tudományos feldolgozása még Németországban is csak gyerekcipőben jár. A fejezetet leginkább jelnyelvi és német jelnyelvi alapismeretek teszik ki, illetve néhány konkrét példa. A személy- és helynévi példákon keresztül az olvasó megtudhatja, hogyan jelelje *Angela Merkel* nevét és (főként) transzparens helyneveket. A magyarázatokat képes ábrák kísérik. A kezdeményezés jól érzékelteti, hogy a szerzők nyitottak e kevésbé kutatott témára, és szeretnék, hogy a jövőben hasonló kutatásokkal gazdagodjon a (német) névtan.

3. A második részben (98–336) a szerzők bevezetésképp röviden áttekintik a különböző névkategóriákat (98–106), illetve azt is részletezik, hogy miért éppen ezeket a kategóriákat ismertetik. Ebben a rövid bevezetőben annak a megválaszolására történik kísérlet, hogy miért éppen a személy- és helynevek kapnak mind a mai napig kitüntetett figyelmet az onomasztikában. Ezt arra az emberi érzékelési és megértési folyamatra vezetik vissza, melyben az ember önmagát a világ középpontjaként határozza meg, s a dolgok

körülötte történnek. Azok a dolgok, amelyeknek nevet kell adni, bizonyos szempontok alapján hierarchikusan vagy skalárisan rendeződnek az ember körül. Ennek köszönhetően az lesz az ember számára prototipikus névkategória, amely a leginkább releváns, gyakran használt, definiálható stb. Élőkre vonatkoztatva ezért kerül előnybe a személynévi kategória az állatnevekkel szemben, élettelenekre vonatkoztatva pedig ezért prototipikus a helynévi kategória a tárgynevekkel vagy éppen a járműnévi kategóriával szemben.

Ennélfogva a legnagyobb hangsúllyal természetesen e kézikönyv is a két fő névfajtát, a személy- és helyneveket tárgyalja a legrészletesebben. A személynévi kategórián belül a családnév, keresztnév és néhány további személynévi csoport (ezen belül: középső nevek, ragadványnevek, álnevek, más kultúrák személynevei) kapott helyet, míg a helynévi kategóriában az állam-, ország- és tájnevek, település-, víz-, hegy-, dűlő-, utca- és épületnevek, valamint az égítestek nevei jelennek meg. A szerzőknek azonban nem titkolt szándékuk, hogy az elsődlegesen vizsgált személy- és helynevekről az elhanyagoltabb, illetve kevésbé divatos területekre is nagyobb hangsúlyt fektessenek, ezért több más névtani kategóriával találkozhat még az olvasó: állatnevek, tárgynevek, eseménynevek, jelenségek nevei. Az állatnévi kategória még a helynévi kategóriát is megelőzi, de fontossága nem csak az elhelyezéséből látszik: a szerzők e névfajta lényegi szerepe mellett érvelnek, külön is tárgyalva a házi-, vad- és állatkerti állatok, valamint a haszon- és tenyészállatok neveit. A jelenleg ismertett második kiadás többek között éppen ennek az állatnévi kategóriának a kibővítésével és alaposabb kidolgozásával lett több az első kiadásnál.

4. A magyar névtanban jelenleg használatos kézikönyvekkel összevetve két megállapítást tudunk tenni: az első és legfontosabb, hogy jelenleg nincs olyan magyar névtani összefoglaló, mint a *Namen*, sokkal inkább egy-egy névkategóriára, leginkább a személy- és/vagy helynevekre fókuszáló, saját témakörét részletesen feldolgozó szakirodalmat találhat az érdeklődő. A másik megállapítás a tulajdonnévnek az itt használt kategorizációjára és ezzel összefüggésben a névtani terminológiára is vonatkozik: mint fentebb is láthattuk, egyes esetekben jelentős eltéréseket figyelhetünk meg a magyarban használatos rendszeréhez és terminológiához képest. Megjegyzendő, hogy a szerzők az általuk felállított rendszert nem tekintik véglegesnek, sőt szorgalmazzák annak újragondolását, bővítését és/vagy módosítását.

A kézikönyvről összességében elmondható, hogy a fejezetek összefoglalóak, de az olvasó inkább a problémafelvető jelleget érzékeli, mintsem a német névtan eddig elért eredményeinek lajstromba vételét. A szerzők további kutatásokra, illetve a meglévő kutatások és eredmények újragondolására sarkallják a névtani érdeklődésű olvasót. A monográfia szakirodalomban gazdag, és a fejezetek végén továbbvezető irodalom segíti a témában jobban elmélyedni kívánó olvasókat. A nyelvészeti alapfogalmakat szövegközben definiálják a szerzők, a könyv végén pedig rövidítésjegyzék található.

Összességében egy jól használható kézikönyvet kap a *Namennel* az olvasó, de a sok téma felvetése kevesebb mint 400 oldalban egyúttal azt is eredményezi, hogy bizonyos értelemben csupán felületesen, részletekbe alig-alig bocsátkozva tudják felvázolni a szerzők az általános és a német névtan jelenlegi állását. Feltehetően ennek orvoslására igyekeztek a szerzők minden részben hangsúlyozni a német nyelvre és nevekre vonatkozó jellegzetességeket, így azonban inkább a német névtan rajzolódik ki az olvasó szeme előtt, mintsem az általános (holott a kézikönyv címe ez utóbbit sugallná). Az viszont

mindenképpen erényévé válik a monográfiának, hogy olyan névtani kategóriákat emel a személy- és helynévi kategóriák mellé, melyek kevésbé számítanak kutatóknak a német névtanban és általában a nemzetközi onomasztikában.

KAPOSI DIÁNA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0826-6503>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

NAVRATYIL ZOLTÁN, Gondolatok névjogról, szólásszabadságról

Médiatudományi Könyvek. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015. 119 lap

1. A magyarországi hivatalos névhasználat történetében az egyik legmarkánsabb „esemény” volt az Alkotmánybíróság 58/2001. (XII. 7.) számú határozata, az ún. névhatározat. Ez a korábbi, névviselés körüli problémákat feloldó, a személynévviselést új jogi mederbe terelő határozat rávilágított a név és a jog sajátos kapcsolatára. A névvel foglalkozó névtan mint nyelvészeti terület és a jog világa a hivatalos, jogilag szabályozott névviselés kérdéskörében kapcsolódik össze, egy sajátos, közös halmazt teremtve a két tudományterület között.

A névhatározat megszületésekor és azt követően is jelentek meg névjogi munkák, amelyek mindenkor megmutatták, hogy a névviselés mennyire sokrétű jelenség. A névhatározat megjelenése természetes előidézője ezeknek a tanulmányoknak. A most terítésre kerülő munka is e sorba illik, a névjog sajátosságait, sokszínűségét tárva az olvasó elé – elsősorban alkotmányjogi megközelítésben – NAVRATYIL ZOLTÁN polgári jogász tollából.

E könyvismertető szerzője maga is jogász, azonban igyekszik nyelvészeti, névtani aspektusból vizsgálni a művet. Ennek nehézségét és könnyebbségét éppen az adja, hogy az ember neve, a természetes személyek hivatalos nevei a névtan számára is kutatási feladatokat határozhatnak meg. A nevek és a jog világának összekapcsolódása épp a szabályozott névviselésben jelenik meg; ennek egyik vetületével találkozhatunk e munkában.

2. A szerző az 1.2. fejezetben a nyelvészek számára is fontos elhatárolást tesz a névjog mint alapjog kapcsán. A 2001-es alkotmánybírósági ún. névhatározat alapján két tartományt különbözteti meg a névjognak. Az egyik a saját névhez, illetve a saját név viseléséhez való alapjog, a másik a névjog egyes részjogosítványainak a területe. Míg az első korlátozhatatlan alapjogot jelent, azaz abszolút alkotmányossági védelmet élvez, addig a másik a szükségesség-arányosság tesztje alapján korlátozható. Ez utóbbi körbe tartozik a névválasztás, a névváltoztatás és a névmódosítás joga. E területek a nyelvészek számára is relevanciával bírnak, hiszen a hivatalos nevek világában éppen ezek azok, amelyek korlátozásában, a korlátozás jellegében szerepe van a nyelvtudománynak. Elegendő a házassági nevek, a névváltozások, a névesztés vagy az utónevek kérdéskörére gondolni. Ezek azok a legmarkánsabb szegmensei a jog és a névviselés találkozásának, ahol a jogi és a névtani (nyelvészeti) szempontok összekapcsolódhatnak.